

Сніщенко Р.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ І ОЦІНКИ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Метою статті є вдосконалення знань про методологію аналізу і оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку. Удосконалено класифікацію економіко-математичних методів аналізу і оцінки стану фінансової безпеки учасника фінансового ринку, згідно з якою економіко-математичні методи за об'єктом дослідження поділяють на методи аналізу і оцінки стану учасника фінансового ринку та методи аналізу і оцінки стану його системи фінансової безпеки. Система фінансової безпеки учасника фінансового ринку є його стабілізаційним та адаптивним інструментарієм, складною функціональною одиницею, що дає змогу відокремити дослідження самого об'єкта від дослідження інструментарію регулювання його стану. Зроблено висновок про те, що єдність протилежностей ризику і фінансової безпеки учасника фінансового ринку викликає необхідність узгодження їх з фінансовим результатом діяльності. Тому основними проблемами аналізу і оцінки стану фінансової безпеки та перспективами подальших досліджень є визначення та використання достовірних і достатніх оптимальних, граничних і перехідних показників, що дадуть змогу приймати результативні управлінські рішення.

Ключові слова: методологія, аналіз, оцінка, методи, безпека фінансова, інструментарій, система фінансової безпеки.

Целью статьи является совершенствование знаний о методологии анализа и оценки состояния финансовой безопасности участников финансового рынка. Усовершенствована классификация экономико-математических методов анализа и оценки состояния финансовой безопасности участника финансового рынка, согласно которой экономико-математические методы по объекту исследования разделяют на методы анализа и оценки состояния участника финансового рынка и методы анализа и оценки состояния его системы финансовой безопасности. Система финансовой безопасности участника финансового рынка является его стабилизирующим и адаптивным инструментарием, сложной функциональной единицей, что дает возможность отделить исследование самого объекта от исследования инструментария регуляции его состояния. Сделан вывод, что единство противоположностей риска и финансовой безопасности участника финансового рынка вызывает необходимость согласования их с финансовым результатом деятельности. Поэтому основными проблемами анализа и оценки состояния финансовой безопасности и перспективами последующих исследований являются определение и использование достоверных и достаточных оптимальных, предельных и переходных показателей, которые позволят принимать результативные управленческие решения.

Ключевые слова: методология, анализ, оценка, методы, безопасность финансовая, инструментарий, система финансовой безопасности.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження процесів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах нестабільності економіки України потребує принципово нових підходів до методології аналізу і оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку, які дадуть змогу удосконалити механізми ведення господарської діяльності через опосередковане пізнання об'єкта дослідження.

При цьому особливого значення в економічній практиці набувають методи і моделі, які дають змогу одночасно обґрунтувати управлінські рішення і прогнозувати основні параметри економічної системи.

Сучасні економісти як на мікро-, так і на макрорівнях у своїх практичних дослідженнях фінансової безпеки широко використовують наявний методичний інструментарій для формалізованого і неформалізованого опису наявних кількісних і якісних характеристик та закономірностей розвитку суб'єктів господарської діяльності – учасників фінансового ринку.

Однак, незважаючи на створений теоретико-методологічний фундамент, питання комплексного підходу до методології аналізу і оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку залишаються не до кінця опрацьованими. Наявні методики не дають змогу всім

учасникам фінансового ринку на основі відкритої інформації з достатнім ступенем адаптованості до спеціалізації, змінних умов і специфіки функціонування виробити відповідний механізм забезпечення та адекватні критерії оцінки ефективності управління фінансовою безпекою. Тому особливої актуальності набувають дослідження теоретичних і методичних підходів до аналізу і оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку з позицій відкритого інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування методологічних аспектів і теоретичного базису використання математичних методів в економічних процесах починається з У. Петті. У передмові до «Політичної арифметики» він вказує на те, що «замість того, щоб використовувати слова», необхідно перейти до «мови чисел, важелів і мір» [1]. Одночасно з ним Ф. Кене здійснив моделювання процесів у суспільному виробництві, склавши економічну таблицю [2]. Згодом російський економіст М.Г. Чернишевський у замітках до трактату Дж.С. Мілля вказує на використання в політичній економії математичних методів [1; 3]. Представники «математичної школи», засновником якої був О. Курно, а саме Г. Госсен, В. Джевонс, Л. Вальрас, Г. Кассель, Ф. Еджворт, В. Парето, В. Дмитрієв, розробили методологію і сформували систему проведення економічних досліджень математичними методами [1–3]. Такі відомі економісти, як Ч. Кобб і П. Дуглас, В. Рамсей, Дж. фон Нейман, А. Вальд, Р. Фріш, Д. Кейнс, Е. Домар, Р. Харрод, Дж. Робінсон, Д. Мід, Е. Фелпс, В. Канторович, В.В. Новожилов, В.С. Немчинов, В. Леонтєв, вирішували складні економічні проблеми і досліджували процеси з використанням математичних методів [1–4].

Ретроспективний аналіз розвитку економіко-математичних методів пізнання свідчить про їх важливість і необхідність використання в економічних процесах, потребу в їх адаптації до сучасних трансформаційних умов та врахування особливостей розвитку суб'єктів господарювання.

В сучасних умовах реформування економіки України наявні методики аналізу й оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку вже не дають бажаного ефекту через докорінну зміну стратегічних і тактичних пріоритетів державної фінансової політики. Виникає необхідність розробки альтернативних концепцій, методик і моделей аналізу і оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку, що задовольнятимуть вимоги як кожного окремого учасника, так і фінансової системи загалом.

Метою дослідження є вдосконалення знань про методологію аналізу й оцінки стану фінан-

сової безпеки учасників фінансового ринку.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення фінансової безпеки учасників фінансового ринку України в умовах впливу дестабілюючих факторів.

Предметом дослідження виступають методи і моделі аналізу й оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологія аналізу й оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку є однією зі складових частин загальної методології фінансової безпеки. Це система принципів наукового економічного пізнання за допомогою сукупності підходів і методів дослідження фінансової безпеки, що застосовуються відповідно до специфіки об'єкта і предмета дослідження.

Аналіз і оцінка стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку є складовими процесу її забезпечення. Методи дослідження процесу забезпечення фінансової безпеки не є єдиним універсальним апаратом, придатним для вироблення рішень на всі випадки життя. Дослідження процесу забезпечення фінансової безпеки – це набір різних математичних методів, об'єднаних спільним завданням обґрунтування найкращих управлінських рішень.

Методологія аналізу й оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку повинна враховувати основні принципи фінансової безпеки й адекватно відображати дійсність. Основними принципами, що повинні враховуватись під час аналізу стану фінансової безпеки, є принципи комплексності, системності, своєчасності, достовірності, постійності, толерантності (адекватності). За результатами аналізу, порівняння та поєднання даних наукових джерел [5–7 тощо] можна надати класифікацію економіко-математичних методів аналізу й оцінки стану фінансової безпеки учасника фінансового ринку (рис. 1).

Згідно з наведеною класифікацією економіко-математичні методи за об'єктом дослідження поділяють на методи дослідження фінансової безпеки учасника фінансового ринку та методи дослідження його системи фінансової безпеки.

Економіко-математичні методи аналізу й оцінки стану учасника фінансового ринку – сукупність методів встановлення параметрів, структури, інших характеристик досліджуваного об'єкта. Результати дослідження є вхідними даними зворотного зв'язку для системи фінансової безпеки, яка є породженою сутністю суб'єкта господарювання.

Економіко-математичні методи аналізу й оцінки стану системи фінансової безпеки

дають змогу встановити її внутрішню структуру, характеристики (параметри), дослідити можливі реакції системи на зміни вхідних даних і розробити механізм забезпечення фінансової безпеки.

Розподіл економіко-математичних методів за об'єктами вказує на те, що система фінансової безпеки учасника фінансового ринку є його стабілізаційним та адаптивним інструментарієм, складною функціональною одиницею, що виконує функції контролю, аналізу, регулювання, прогнозу фінансового стану учасника фінансового ринку з метою досягнення цілей господарської діяльності та ефективної протидії зовнішнім та внутрішнім негативним впливам (загрозам). Це дає змогу відокремити дослідження самого об'єкта і дослідження інструментарію регулювання його стану.

За видами дослідження фінансової безпеки економіко-математичні методи можуть бути віднесені до чотирьох основних груп: аналітичні, статистичні, математичного програмування, теоретико-ігрові (рис. 2).

Аналітичні методи відрізняються тим, що встановлюються аналітичні, формульні залежності між умовами розв'язуваної задачі та її результатами. На наш погляд, аналітичні методи аналізу й оцінки стану фінансової безпеки можна умовно поділити на три основні групи (рис. 2): методи аналізу передумов, методи аналізу розвитку подій, методи аналізу захисту. На нашу думку, найбільш повно аналітичні методи безпеки висвітлені у джерелах [8–10]. Використовуючи наведений у джерелах [8–10] підхід до аналізу й оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку, провели їх групування (рис. 3).

Процес аналізу й оцінки стану фінансової безпеки, на погляд автора, має свої особливості, що полягають в такому.

Фінансова безпека учасника фінансового ринку має безпосередній і зворотній зв'язок з ризиком. Вона має на меті досягнення рівноваги, яка, з одного боку, забезпечує результативність захисту, його достатність та відповідність всім вимогам політики безпеки, а з іншого

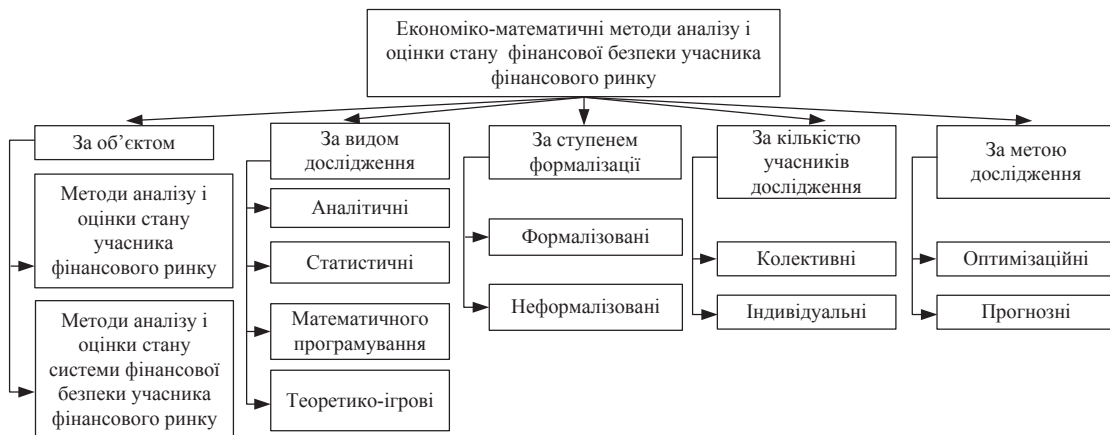

Рис. 1. Класифікація економіко-математичних методів аналізу і оцінки стану фінансової безпеки учасника фінансового ринку

Джерело: власна розробка

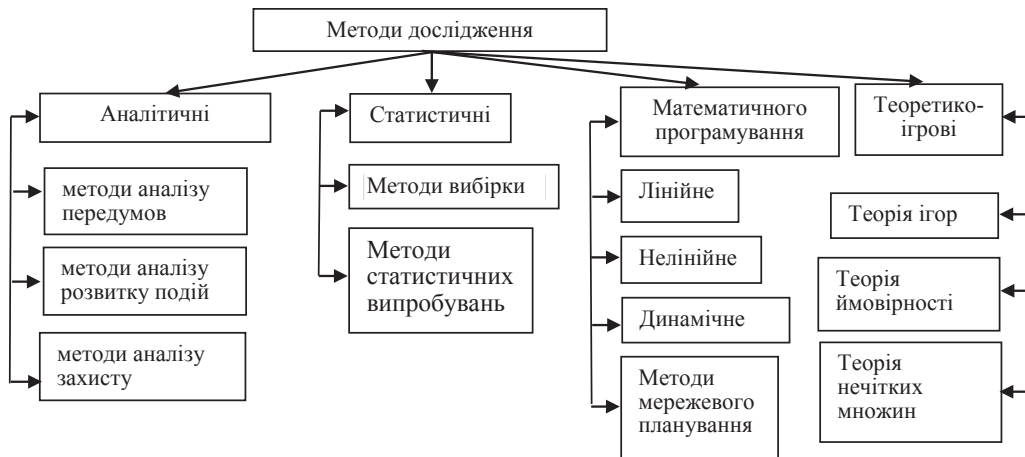

Рис. 2. Розподіл методів за видами дослідження фінансової безпеки

Джерело: власна розробка

боку, забезпечує його впорядкованість, відкритість і необтяжливості для процесу господарювання. Накопичення ризиків у діяльності учасника фінансового ринку, зрештою, призводить до кризової ситуації, наслідком якої є втрата сегменту ринку і припинення або перепрофілювання діяльності; надмірне посилення заходів безпеки викличе втрату конкурентоздатності і приведе до аналогічних наслідків. Саме баланс на межі між ризиком і безпекою дає максимальний результат діяльності учасника фінансового ринку.

Тому основними проблемами аналізу й оцінки стану фінансової безпеки є визначення достовірних і достатніх оптимальних, граничних і перехідних показників, що дадуть змогу приймати результативні управлінські рішення. Тобто:

$$C_{\text{Profit}} = A_{\text{FSec}} \cap B_{\text{Risk}},$$

де A_{FSec} – множина станів фінансової безпеки учасника фінансового ринку;

B_{Risk} – множина ризиків, яким піддається учасник фінансового ринку у своїй діяльності;

C_{Profit} – множина фінансових результатів діяльності учасника фінансового ринку.

Якщо $(A_{\text{FSec}} + B_{\text{Risk}}) \cup C_{\text{Profit}} = \text{const}$, то $B_{\text{Risk}} \text{card} A_{\text{FSec}} \equiv A_{\text{FSec}} \text{card} B_{\text{Risk}}$. Це вказує на зворотній зв'язок між ризиком і фінансовою безпекою.

За виконання умови $C_{\text{Profit}} = A_{\text{FSec}} \cap B_{\text{Risk}}$:

$$\begin{cases} C_{\text{Profit}} = \text{const}, A_{\text{FSec}} \uparrow, B_{\text{Risk}} \downarrow; \\ C_{\text{Profit}} = \text{const}, A_{\text{FSec}} \downarrow, B_{\text{Risk}} \uparrow; \end{cases}$$

Звідси випливає, що:

$$C_{\text{Profit}} \rightarrow \max, A_{\text{FSec}} \rightarrow \min, B_{\text{Risk}} \rightarrow \max;$$

$$C_{\text{Profit}} \rightarrow \min, A_{\text{FSec}} \rightarrow \max, B_{\text{Risk}} \rightarrow \min;$$

Якщо $B_{\text{Risk}} \text{card} A_{\text{FSec}} \equiv A_{\text{FSec}} \text{card} B_{\text{Risk}}$, то у загальному випадку:

$$C_{\text{Profit}} \subseteq (A_{\text{FSec}} \cap B_{\text{Risk}}).$$

Це вказує на пряму залежність фінансового результату діяльності учасника фінансового ринку від ефективності процесу забезпечення його фінансової безпеки.

Процес забезпечення фінансової безпеки учасника фінансового ринку є безперервним у часі; його еволюція відбувається згідно з основними діалектичними законами розвитку. Розвиток і трансформація сучасних форм господарювання, поглиблені економічною

Рис. 3. Класифікація аналітичних методів аналізу й оцінки стану фінансової безпеки

Джерело: власна розробка

і політичною кризами, вимагають адаптації інструментарію аналізу й оцінки фінансової безпеки до нових умов господарювання.

Постійний пошук оптимального балансу між фінансовим результатом діяльності і супроводжуваним їй ризиком складає сутність процесу забезпечення фінансової безпеки учасника фінансового ринку і вимагає врахування не тільки специфіки діяльності суб'єкта господарювання, але й його зовнішнього та внутрішнього оточення.

Діяльність учасника фінансового ринку щодо отримання максимального фінансового результату знаходиться в зоні максимального ризику з мінімальним рівнем безпеки. Протидія ризику і фінансової безпеки призводить до все більш гострої суперечності і закінчується зміною фінансового стану учасника фінансового ринку. Тому окремі показники, які використовуються в процесі аналізу й оцінки стану фінансової безпеки, можуть мати дwoяке, іноді протилежне тлумачення. Збільшення фінансового результату не завжди приводить до укріплення позицій фінансової безпеки, і навпаки, встановлення надто жорстких вимог політики фінансової безпеки може привести до втрати конкурентоздатності і надмірної збитковості.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами проведеного дослідження зроблено висновок про відсутність єдиного універсального апарату дослідження процесу забезпечення фінансової безпеки. Дослідження процесу забезпечення фінансової безпеки відбувається за допомогою набору різних математичних методів, об'єднаних спільним завданням обґрунтування найкращих управлінських рішень.

Методологія аналізу й оцінки стану фінансової безпеки учасників фінансового ринку повинна враховувати основні принципи фінансової безпеки, спиратися на потужний економіко-математичний апарат. Удосконалено класифікацію економіко-математичних методів аналізу й оцінки стану фінансової безпеки учасника фінансового ринку, згідно з якою економіко-математичні методи за об'єктом дослідження поділяють на методи аналізу й оцінки стану учасника фінансового ринку та методи аналізу й оцінки стану його системи фінансової безпеки. Система фінансової безпеки учасника фінансового ринку є його стабілізаційним та адаптивним

інструментарієм, складною функціональною одиницею, що дає змогу відокремити дослідження самого об'єкта і дослідження інструментарію регулювання його стану.

Єдність протилежностей ризику і фінансової безпеки учасника фінансового ринку викликає необхідність узгодження їх з фінансовим результатом діяльності. Тому основними проблемами аналізу й оцінки стану фінансової безпеки та перспективами подальших досліджень є визначення та використання достовірних і достатніх оптимальних, граничних і перехідних показників, що дадуть змогу приймати результативні управлінські рішення.

Список використаних джерел:

1. Экономико-математические методы и прикладные модели / под ред. В.В. Федосеева – М.: ЮНИТИ, 2001. – 391 с.
2. Політична економія: в 2 ч.: [підручник для вузів] / [Г.І. Башнянин, П.С. Лазур, В.О. Медведєв]. – К.: Ніка-Центр: Ельга, 2000. – 526 с.
3. Бережная Е.В. Математические методы моделирования экономических систем / Е.В. Бережная, В.И. Бережной. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 368 с.
4. Taylor A. Global Finance: Past and Present / A. Taylor // Finance & Development. – 2004. – March.
5. Економіко-математичне моделювання: [навчальний посібник] / за ред. О.Т. Івашука. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.
6. Исследование социальных процессов на основе методологии системного анализа / [М.З. Згуровский, А.В. Доброногов, Т.Н. Померанцева]. – К.: Наукова думка, 1997 – 224 с.
7. Інформаційні системи і технології в економіці: [посібник для студентів вищих навчальних закладів] / за ред. В.С. Пономаренка. – К.: Академія, 2002. – 544 с.
8. Теория вероятностей и математическая статистика / [И.И. Гихман, А.В. Скороход, М.И. Ядренко]. – К.: Вища школа, 1988. – 438 с.
9. Теория массового обслуживания: [учебное пособие для вузов] / [Г.И. Ивченко, В.А. Каштанов, И.Н. Коваленко]; рецензенты: кафедра математической статистики, теории надёжности и массового обслуживания факультета прикладной математики – процессов управления ЛГУ им. А.А. Жданова и д.т.н., Р.Я. Судаков. – М.: Высшая школа, 1982. – 256 с.
10. Економіко-математичне моделювання (модульний варіант): [навч. посібник для студентів галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво» напряму підготовки 6.030509 «Облік і аудит»] / [К.А. Мамонов, Б.Г. Скоков, С.Я. Політучий]. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 226 с.

Snishchenko R.G.

METHODOLOGICAL PROBLEMS AND FEATURES OF ANALYSIS AND ASSESSMENT OF FINANCIAL SECURITY OF FINANCIAL MARKET PARTICIPANTS

The urgency of the study of the processes of ensuring the financial safety of economic entities in the conditions of instability of the Ukrainian economy requires fundamentally new approaches to the methodology for analyzing and assessing the state of financial security of financial market participants, which will improve the mechanisms of conducting economic activity through indirect knowledge of the research object. The purpose of the article is to improve knowledge about the methodology of analysis and assessment of the financial safety of financial market participants.

According to the results of the study, the following conclusions were made. The study of financial security is carried out using a set of various mathematical methods combined with the common task of substantiating the best management decisions. The methodology for analyzing and assessing the financial safety of financial market participants should take into account the basic principles of financial security based on a powerful economic and mathematical apparatus. An improved classification of economic and mathematical methods for analyzing and assessing the financial safety of a participant in the financial market, according to which economic and mathematical methods under the object of research are divided into methods of analysis and evaluation of the status of a participant in the financial market, and methods for analyzing and assessing the state of its financial security system. The system of financial security of the financial market participant is its stabilizing and adaptive tool, a complex functional unit, which allows separating the research of the object itself and studying the toolkit for regulating its condition. The unity of the contradictions of risk and financial security of a participant in the financial market requires the need to reconcile them with the financial result of activities. Therefore, the main problems of analyzing and assessing the state of financial security and the prospects for further research is the identification and use of reliable and sufficient optimal, marginal and transitional indicators that will allow for effective management decisions.

Key words: financial security, toolkit, mechanism, financial security system.